

Пропаганда VS контрпропаганда: ретроспективний аналіз результатів дослідницького проекту «Інформаційна війна у сучасному медіапросторі...»

Останні роки позначені в Україні сплеском суспільного та наукового інтересу до проблем дослідження інформаційної безпеки. Зазначена тематика набула особливої актуальності у контексті інформаційної війни, яка ведеться на теренах України, та зумовлює необхідність вироблення механізмів ефективної протидії основним формам ідеологічної пропаганди як однієї з основних комунікативних стратегій. Соціально-політична ситуація у сучасному українському суспільстві вимагає винайдення нових підходів до боротьби з пропагандою, що має істотний негативний ментальний вплив на побудову демократичного суспільства, загрожує існуванню України як соборної держави. Це безпосередньо пов'язано з тим, що Україна на сьогоднішній день є ареною боротьби між різними ідеологічними моделями, як побудованими у минулому, так і тими, що конструюються в ході сучасного політичного протистояння. На сьогодні є очевидним, що найбільш активною частиною населення є молодь, історичні, політичні та ідеологічні уявлення якої формуються значною мірою за рахунок впливу мас-медіа. Саме Південно-Східний регіон (прикордонний з військовою зоною) України сьогодні є одним з епіцентрів смислової та інформаційних війн, що ведуться з використанням пропагандистських технологій. Тому актуальним завданням сьогодення стає навчання української молоді, як головного об'єкту маніпулятивних атак, дієвим інструментам антипропагандистського впливу.

Саме тому ініціативною групою істориків Запорізького обласного товариства дослідників історії і культури Центральної та Східної Європи, викладачів Запорізького національного університету, був запропонований науково-дослідницький проект за тематикою «Інформаційна війна у сучасному медіапросторі: регіональний вимір та досвід антипропаганди для молоді», в якому взяло участь декілька десятків науковців та сотні школярів і студентів зі всієї України.

Дослідники поставили перед собою та іншими учасниками проекту декілька завдань: (1) залучити молодь до вивчення досвіду пропаганди в історичному контексті; (2) дослідити вплив сучасної пропаганди в Україні у регіональному вимірі; (3) виробити інструменти антипропагандистського впливу.

Слід відзначити, що проект був підтриманий Запорізьким обласним товариством дослідників історії і культури Центральної та Східної Європи (голова С. Черкасов), Запорізьким національним університетом (кафедрою всесвітньої історії та міжнародних відносин – зав. каф. О. Маклюк) та Херсонським державним університетом (кафедрою всесвітньої історії та історіографії – зав. каф. В. Андрєєв), Фондом сприяння демократії Посольства США в Україні, та реалізовувався силами науковців та студентів (представників історичного факультету, факультету журналістики та факультету соціології та управління Запорізького національного університету) з вересня 2017 р. до квітня 2018 рр. У межах проекту, який пройшов кілька етапів, здійснювалась різнопланова робота у теоретичному, науково-дослідному та практичному напрямках. Практична складова проекту реалізовувалась на Сході України (міста Запоріжжя, Херсон).

Першим важливим етапом стала робота з інформаційного забезпечення. Фахівцями товариства дослідників історії і культури Центральної та Східної Європи було створено сайт, на якому під час реалізації проекту розміщувались усі матеріали (за декілька місяців його роботи кількість користувачів перевищила сім тисяч) [1]. Окрім того, була сформована група у соціальній мережі Фейсбук (модератор А. Омельченко), яка об'єднала 47 учасників проекту, популяризувала його матеріали, результати та здобутки, а також фактично стала майданчиком для обговорення проблематики пропаганди у сучасному медіапросторі. Упродовж вересня 2017 – лютого 2018 р. тривало поступове наповнення цих ресурсів.

Паралельно з роботою з інформаційного забезпечення проекту, з метою проведення якісної діагностики та моніторингу інформаційних впливів у регіоні, у жовтні 2017 р. керівником Центру незалежних соціологічних досліджень ЗНУ Н. Кузьмичовою було проведено фокус-групове обговорення теми «Інформаційна війна у сучасному медіапросторі» (2 групи по 12 осіб у кожній). Згідно з результатами фокус-групових обговорень, соціологи дійшли висновку, що головним джерелом одержання інформації про стан справ у країні для молоді є Інтернет-ресурси, другу позицію займає телебачення і на останньому місці

– друковані видання та радіо. Аналітики підтвердили той факт, що провідні позиції Інтернету як основного джерела інформації зумовлені віковою приналежністю учасників дослідження (до 35 років), що також відповідає результатам кількісних досліджень популярності різних ЗМІ, рівня довіри їм, які проводяться в Україні такими компаніями як GFK Ukraine, Kantara TNS, KMIC тощо. Результати фокус-групового обговорення були використані дослідниками під час подальшої реалізації проекту, зокрема при складанні тестів та розробці тренінгів і ділових ігор з антипропаганди [4, С.350].

Наступним важливим кроком з реалізації проекту стала методична розробка та проведення спеціалізованих тренінгів з антипропаганди для студентів та ділових ігор для школярів старших класів із урахуванням їх вікових особливостей. Передбачалось, що тренінги та ігри нададуть можливість сформувати у їх учасників соціальний імунітет до інформаційних маніпуляцій, навички критичного мислення, самоорганізації та стійкості до інформаційних атак, опору маніпулятивним впливам медіапростору, свідомого аналізу інформації. Над розробкою тренінгу та ділових ігор працювала команда у складі Л. Жураковської, О. Маклюк, К. Шимкевич. Група, що займалась методичною розробкою використала досвід зарубіжних колег [2], які вже напрацювали інструментарій протидії інформаційним впливам, проте необхідно було віднайти приклади пропаганди, як візуальні, так і вербальні, які були б адаптовані до сприйняття українською молоддю. Тестовою групою, яка взяла участь у тренінгу стала група студентів 3 курсу історичного факультету спеціальності «Міжнародні відносини, регіональні студії та суспільні комунікації», за результатами роботи до методичної розробки були внесені певні корективи. У цілому студенти продемонстрували зацікавленість проектом та роботою подібного формату [3, С.17-42].

Наступні тренінги були проведені серед студентів двох університетів: Запорізького національного університету (у листопаді – грудні 2017 року) та Херсонського державного університету (лютий 2018 р.) Учасниками ділових ігор стали учні багатьох шкіл з м. Запоріжжя та області, які були запрошені 31 жовтня 2017 року до історичного факультету ЗНУ; окрім того у листопаді 2017 року програму ділових ігор пройшли учні старших класів двох спеціалізованих шкіл міста Запоріжжя – «Перспектива» та «Січковий колегіум». Усього у тренінгах та іграх взяло участь більш ніж 200 студентів та 300 учнів старших класів. Родзинкою

ігрової роботи став роздатковий матеріал – схеми та комікси, присвячені формам пропаганди та атипропаганди (розроблені А. Омельченко, художнє оформлення виконане А. Рашевською), які також розміщені на сайті проекту [1]. Спеціалізовані майстер-класи дозволили за допомогою використання методів соціології діагностувати рівень інформаційного імунітету учасників груп та таким чином виявити ступінь ефективності розроблених методик з антипропаганди.

Іншою важливою практичною складовою проекту стало створення інтерактивних тестових он-лайн програм для діагностики схильності до інформаційних маніпуляцій та виявлення загального рівня інформаційного імунітету та стійкості до інформаційних атак. Над створенням змістовної складової тестів працювала група науковців у складі: доц. А. Омельченко, доц. О. Маклюк та доц. С. Черкасова. Тести містять три блоки: (1) діагностика вміння протистояти політичним маніпуляціям; (2) визначення ставлення до актуальних політичних подій в Україні; (3) виявлення здатності розрізняти інструменти політичної пропаганди. Розміщена на сайті проекту тестова програма дозволила залучити до проектної проблематики широку аудиторію користувачів, у першу чергу студентів та школярів. Результати другого тесту щодо ставлення до актуальних політичних подій в Україні представлені у форматі інфографіки та розміщені на ресурсі у відкритому доступі. Діаграми надають можливість візуалізувати інформацію з метою подальшого її аналізу, виявити взаємозв'язки та кореляції між декількома масивами даних у зручній формі (відзначимо, що учасники тестування були розподілені на 2 групи: група перша (контрольна) була ознайомлена з прийомами пропаганди та брала участь у тренінгах з антипропаганди, друга група – ті, хто не брав участі у тренінгах). Запропоновані матеріали дозволяють користувачам сайту швидко розібратися у представленій інформації.

З огляду на значний вплив, який здійснюють викладачі на молодь, важливою складовою проекту стало проведення спеціалізованих майстер-класів для викладачів шкіл та університетів міст Запоріжжя (жовтень-грудень 2017 р. – Запорізький національний університет) та Херсону (лютий 2018 р. – Херсонський державний університет). Учасники майстер-класів значно підвищили свою обізнаність у сфері інформаційної пропаганди у сучасному медіапросторі, здобули навички протидії інформаційним пропагандистським впливам, а також виявили готовність ретранслювати здобуті компетенції у навчальних

зкладах, в яких вони працюють та навчити цьому своїх учнів. Усі викладачі за результатами роботи отримали відповідні сертифікати.

Наступним етапом стала підготовка наукових публікацій за результатами досліджень, які склали основу збірки наукових матеріалів «Пропаганда vs контрпропаганда у медіапросторі: минуле, сучасне, майбутнє» [3] та монографії «Феномен пропаганди та антипропаганди у сучасному світі: історико-політологічний дискурс» [4]. Викладачами історичного факультету ЗНУ був підготовлений макет збірки та колективної монографії, доц. кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин А. Омельченко запропонував оригінальний дизайн обкладинок у символічних чорному та білому кольорах.

До складу редакційної колегії збірки увійшли: В. Мільчев, О. Маклюк, С. Черкасов, Р. Шиханов, К. Шимевич. Роботу очолив д.і.н., проф., ректор Запорізького національного університету М. Фролов. Варто відзначити, що до матеріалів наукової збірки увійшли роботи переважно молодих науковців, об'єднаних спільним намаганням осмислити феномен пропаганди та антипропаганди у сучасному світі. Монографічне дослідження за науковою редакцією Г. Васильчука, О. Маклюк, М. Бессонової та відповідального редактора С. Черкасова стало результатом колективної праці авторів із різних країн, різних галузей знань, що відображає теоретичні й практичні аспекти смислових та інформаційних війн з використанням пропагандистських технологій, дослідження історичного досвіду пропаганди.

Підсумком багатомісячної роботи у рамках проекту стала Всеукраїнська науково-практична конференція, яка проходила 10-13 лютого 2018 р. У ході її роботи відбулися: презентація наукової збірки та монографії, опублікованих за підсумками проекту; пленарне та секційні засідання, на яких було обговорено низку теоретичних та конкретно-історичних питань з проблематики пропаганди. Усі заходи проекту біли попередньо проанонсовані та висвітлені в Інтернеті: на офіційних веб-сторінках та у соціальних мережах Запорізького національного університету, історичного факультету ЗНУ, Херсонського державного університету, шкіл міста Запоріжжя. Сподіваємося, що проект набув певного позитивного розголосу у науковому та освітянському світі, тож дискусія з поставлених актуальних проблем сьогодення – не завершилася.

Підводячи підсумки змістовної частини проекту, варто зазначити, що огляд основних вимірів «пропаганди» є однією з найбільш актуальних проблем сучасних міждисциплінарних досліджень. Формально, станом на кінець березня 2018 р., проект завершується, однак тема дослідження не вичерпана. Зібраний фактичний та аналітичний матеріал дозволяє нам продовжити роботу у обраному напрямку та запрошувати представників інших навчальних на наукових установ до дискусії та плідної співпраці у рамках зазначеної проблематики.

О.М. Маклюк, С.С. Черкасов

Рекомендовані посилання та література:

1. Інформаційна війна у сучасному медійному просторі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.infowar.info>. – Назва з титулу екрану.
2. The Hunger games. The Exhibition. Education Package. – Project 4: Propaganda and News. – Version 10.0. – June 9, 2015. – 64 р.
3. Пропаганда vs контрпропаганда у медіа просторі: минуле, сучасне, майбутнє: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Запоріжжя, 12 лютого 2018 р.) – Запоріжжя: Інтер-М, 2018. – 406 с.
4. Феномен пропаганди та антипропаганди у сучасному світі: історико-політологічний дискурс / за наук. ред. Г.М. Васильчука, О.М. Маклюк, М.М. Бессонової ; відп. ред. С.С. Черкасов. – Запоріжжя : Інтер-М, 2018. – 386 с.